

สืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกกลืน : บ้านนาจั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์ Preserving the Forgotten Wisdom of the Elderly : Na-ngua Village, Phetchabun Province

สุภาพร บางใบ¹ ปิยพงศ์ บางใบ² นุชจรี ทัดเศษ³ ธนภัทร วรปัสสุ⁴
กิตติธัช แก้วไขแสง⁵ มนต์รี สิงห์พันธ์⁶ สะอาด กิ่งคำ⁷ และ อมรรัตน์ ฉิมพลีนานนท์⁸
Supaporn Bangbai¹ Piyapong Bangbai² Nootjaree Tudsas³ Thanaput Worapussu⁴
Kittitat Kaewkaisaeng⁵ Montree Singphan⁶ Saard Kingkham⁷ and Amornrut Chimpleenapanont⁸

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่าง ๆ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วม การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แก่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกและการทำประชาคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประเมินชุมชนอย่างเร่งด่วน

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชนตำบลนาจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ 1.ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ได้แก่ ของเล่นเด็กสมัยโบราณ กบไม้ไผ่ กังหันลมดอกยาง และปลาตะเพียนสานไม้ไผ่ ของใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ พัด หวดนึ่งข้าวเหนียว กระติบข้าวเหนียวและกระดัง 2. ภูมิปัญญาด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น ได้แก่ การทำดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพด การทำกระเป่าใส่เหรียญ 3. ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น ได้แก่ ขนมหัวช้าง ขนมกวน ข้าวเหนียวแดง ยำหยวก ข้าวผัดกุ้ง ไข่อั่ว แกงหน่อไม้ย่านาง ตลอดจนการสร้างมูลค่าเพิ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ได้แก่ กล้องใส่กระดาดขี้ขี้ แจกันใส่ดอกไม้ ตะกร้าใส่ผลไม้ ไม้ไผ่แฉ่งวัน และได้รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ จำนวน 1 รูปแบบ

คำสำคัญ : สืบสาน ภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ

Abstract

This research is qualitative research. The purpose of this research is to preserve wisdom of the elderly in the philosophy of sufficiency economy and to allow elderly to participate in the creation of a form of immunity by the family management according to philosophy of sufficiency economy by using participatory process, workshop and target groups with depth interviews and the community which knowledge exchange and evaluating community urgently.

Found that the elderly in the community at Na-ngua village, Muang district, Phetchabun province had preserve wisdom of local heritage associated with the lifestyle in various aspects according to the philosophy of sufficiency economy which are 1. The wisdom of bamboo and wicker consists of 1.1 the ancient toy such as frog bamboo, wind bamboo and crap bamboo. 1.2 the daily instrument such as fan, steamed rice bamboo, a wicker and tray bamboo. 2. The local wisdom of waste materials such as flowers (Dok Mai Jan) are made from corn husks and the bag for carry the coins. 3. The local wisdom in local cuisine, including snacks (Kanomguan Hua Chang), candy (Kanomguan), red rice sweet (Kaneawdang), banana tree salad (Yuank Kuay salad), curry sausage (Sai Uau), bamboo curry (Yanang glory). As well as enhance the value of local knowledge of the elderly, including a box of tissues, vase of flowers, basket of fruit, fly whisk bamboo and received the immunity the form to manage the family along with the philosophy of sufficiency economy by the elderly to participate in the creation of a form in 1 style.

Keywords : Heritage, Local Wisdom, Elderly

บทนำ

จากข้อมูลการประมวลผลข้อมูลจากฐานข้อมูล “ทะเบียนราษฎร์” ของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครองพบว่า เพชรบูรณ์เป็นจังหวัดมีจำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร์ ประมาณ 964,679 คน ซึ่งมีประชากรผู้สูงอายุชาย จำนวน 64,670 คน หญิง จำนวน 76,194 คน รวมจำนวนผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปของจังหวัดเพชรบูรณ์ทั้งหมด 140,864 คน คิดเป็นร้อยละ 14.60 ของประชากรทั้งจังหวัด ในทั้งนี้จำนวนผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ มีทั้งหมด จำนวน 28,297 คน คิดเป็นร้อยละ 15.95 โดยแยกเป็นชาย 12,430 คน และหญิง 15,867 คน ซึ่งตำบลนาจ้ว มีประชากรทั้งสิ้น 12,469 คน แยกเป็นชาย 5,893 คน หญิง 6,576 คน จำนวนครัวเรือน 4,028 ครัวเรือน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 188.46 คน/ตารางกิโลเมตร อาชีพประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม รองลงมาประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป มีเขตการปกครองท้องถิ่น จำนวนหมู่บ้าน 13 หมู่บ้านและมีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 66.38 ตารางกิโลเมตร หรือ 41,488 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ การเกษตร จำนวน 25,693 ไร่ จากการลงพื้นที่ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุ บ้านนาจ้ว จังหวัดเพชรบูรณ์ และได้มีส่วนร่วมในการประชุมประจำเดือนในพื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ และจากการลงพื้นที่เพื่อปฏิบัติการกิจนอกเหนือจากการสอนหนังสือแล้ว มหาวิทยาลัยยังมีการกิจกรรมให้คณาจารย์มีการให้บริการวิชาการให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีการนำนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการศึกษาทั่วไป ชื่อรายวิชา เทคโนโลยีตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ลงพื้นที่ ณ วัดโพธิ์สว่าง ตำบลนาจ้ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ เพื่อบริการวิชาการโดยจัดกิจกรรมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่อง การตระหนักในความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และพบว่า ชาวบ้านในตำบลดังกล่าวมีความตระหนัก และมีความรู้เรื่องความสำคัญของภูมิปัญญาของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น และจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดโพธิ์สว่างคือ พระ

ครูโสภาสพัชรกิจ ท่านกล่าวว่า “อาตมาอยู่ที่นี้มานานและได้เห็นชาวบ้านในชุมชนนี้มีรายได้จากการทำเกษตรกรรม ส่วนใหญ่บางส่วนจะมีอาชีพรับจ้างทั่วไปแต่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะยึดหลักของการพออยู่พอกิน คือกินทุกอย่างที่ปลูก จะปลูกทุกอย่างที่กิน และมีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาน้อมนำใช้ ในชีวิตประจำวันของครัวเรือนในชุมชนแห่งนี้ และจะพบว่ามีกลุ่มชาวบ้านส่วนหนึ่งที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ไม่ได้ทำการเกษตรแล้วก็จะอยู่บ้านเฉยๆ หากไม่ได้เลี้ยงหลาน คนแก่บางคนมีความจำเสื่อมลงเพราะไม่ได้ทำอะไร ซึ่งจริงๆ แล้วชาวบ้านในชุมชนละแวกนี้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายทั้งในเรื่องการทำเครื่องจักสานจากไม้ไผ่กันหลายสิบคน การทำอาหารพื้นบ้าน การทำดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพดหรือวัสดุเหลือใช้ และชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้มีความเชื่อในเรื่องไม้น้ำส้มมาไว้ในบ้านของตนซึ่งหากบ้านใครนำเข้าบ้านตนเองก็จะทำให้เกิดความฉิบหายแก่บ้านนั้นๆ จะมีได้ก็เฉพาะในวัดเท่านั้นซึ่งจะเห็นว่าในวัดมีอุปกรณ์เครื่องเรือนต่างๆ ที่ชาวบ้านนำมาบริจาคไว้มากมาย ดังนั้นอาตมาเลยมีการเชิญชวนให้ชาวบ้านที่สูงอายุมารวมตัวกัน โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมในการคุยกัน พบปะกันของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง และได้มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุของชุมชนขึ้นโดยมีนายสะอาด กิ่งคำ เป็นประธานผู้สูงอายุจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะมีการผลิตเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ของผู้สูงอายุที่เป็นผู้ชาย และผู้สูงอายุที่เป็นผู้หญิงก็จะมีการผลิตดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพดและวัสดุเหลือใช้ที่หาได้ในท้องถิ่น ตลอดจนทางหน่วยงานพัฒนาชุมชนได้มีการนำกลุ่มชาวบ้านไปร่วมกิจกรรมจัดนิทรรศการออกงานในช่วงเทศกาลต่างๆ และที่ผ่านมามาอาตมาได้พากลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไปประกวด ณ วัดใหญ่ จังหวัดพิษณุโลกมาและสามารถได้รางวัลชนะเลิศมาด้วยในครั้งนั้น อาตมา ตีใจที่เห็นหน่วยงานภาคการศึกษาคือมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์เห็นความสำคัญและได้นำนักศึกษาออกพื้นที่มาบริการวิชาการและบูรณาการกับการเรียนการสอนนอกสถานที่อย่างน้อยเด็กก็จะได้เห็นความสำคัญว่าผู้สูงอายุยังมีคุณค่าอยู่มาก และเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยไว้ให้ลูกหลานได้เห็นและเรียนรู้อีกด้วย”จากการสัมภาษณ์พระครูโสภาสพัชรกิจ ดังกล่าว รวมถึงการลงพื้นที่บริการวิชาการ สรุปได้ว่าปัจจุบันชุมชนในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ดังกล่าวมีความรู้พื้นฐานในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการทำการเกษตร แต่ขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะสามารถน้อมนำ แสดงความจงรักภักดี รวมถึงการปลูกฝังถึงการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุของบ้านนาจ้ว จังหวัดเพชรบูรณ์ให้คงอยู่ รวมถึงสามารถช่วยสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวโดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการจัดการครอบครัว จึงต้องให้การมีส่วนร่วมในครอบครัวและความร่วมมือของชุมชนในท้องถิ่นเองรวมถึงความร่วมมือกับหลายภาคส่วน ที่จะสามารถสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและทำให้ชุมชนในสังคมเป็นรากที่มั่นคงของประเทศ ตลอดจนเพื่อนำทางให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ในปัจจุบัน ที่กล่าวไว้ว่า “ครอบครัวควรมีการบ่มเพาะถึงความเป็นไทยและปลูกจิตสำนึกและอัตลักษณ์ให้บุตรหลานได้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง” และเพื่อให้เกิดสังคมไทยมีค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีงาม ยึดโยงคนไทยให้เป็นปึกแผ่น ลดอิทธิพลของความทันสมัยและความขัดแย้งในสังคมไทย มาเป็นภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตของตนเองและชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พอเพียง

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

สืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกกลืน : บ้านนาจั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบภูมิคุ้มกันของการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วม การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แก่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกและการทำประชาคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประชุมชุมชนอย่างเร่งด่วนของชุมชนนาจั่ว ตำบล นาจั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ จึงมีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง มีการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทโดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ ซึ่งสอดคล้องกับการนำหลักการทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปปรับใช้ในภูมิปัญญาผู้สูงอายุได้ คือ การทำงานอย่างผู้รู้จริง มีการระเบิดจากข้างใน มีความอดทน มุ่งมั่น อ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่ายและประหยัด มีความซื่อสัตย์สุจริต กตัญญู รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพความคิดที่แตกต่างมี ความตั้งใจจริงและมีความเพียร กาแผ่นดินเดียว : ก้าวแรกทีกล้าก้าว มีการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเข้าใจความต้องการของประชาชน มีการพึ่งตนเอง ส่งเสริมคนดีและคนเก่ง มีการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ปฏิบัติตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีภูมิสังคม รู้รักสามัคคี มีความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา มีการปลูกป่าในใจคนและควมมีการทำงานอย่างมีความสุข ในการนี้การทำงานจึงมีความจำเป็นต้องอาศัยภูมิปัญญาจึงควรทราบในเรื่องความหมายของภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ ภูมิปัญญาจึงหมายถึง ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวนาจั่วรู้จักวิธีทำนา การไถนา การเอาควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยใช้ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า นำไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น ภูมิปัญญา เป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสม สืบทอดกลั่นกรอง กับมายาวนาน มีที่มาหลากหลายแต่ได้ประสบประสานกันจนเป็นเหลี่ยมกรณีที่ดีจรัสแสงคงทนและท้าทายตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภาพ แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็นเอกลักษณ์ สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถของคนในท้องถิ่นที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม และควรให้ความสำคัญในเรื่องการจัดการทรัพยากรในครอบครัว คุณลักษณะของทรัพยากรครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะทำให้ผู้ใช้เข้าใจถึงคุณค่าของการนำไปใช้ คุณลักษณะของ

ทรัพยากรครอบครัวที่สำคัญได้แก่ เวลา แรงงาน ความรู้ ความสามารถ ทักษะ เงิน ทรัพยากรธรรมชาติ จะเห็นว่า ทรัพยากรต่างๆที่กล่าวมานั้นล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของครอบครัวทั้งสิ้น ดังนั้นครอบครัวควรต้องพิจารณาและให้ความสำคัญในการใช้ทรัพยากรต่างๆจึงจะทำให้ครอบครัวประสบผลสำเร็จ และในการทำงานให้ประสบความสำเร็จจึงมีความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของทุกๆภาคส่วนจึงควรมีการศึกษา**ทฤษฎีการมีส่วนร่วม** เช่น การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นกระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือในชุมชน ร่วมศึกษาปัญหาโดยกระทำร่วมกับนักวิจัยผ่านกระบวนการ วิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสนอผลและอภิปรายผลการวิจัย เริ่มต้นจากคนที่อยู่กับปัญหา (Problems People) ค้นหาปัญหา ร่วมกับนักวิชาการ (กระบวนการที่คนในชุมชนไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ แต่เป็นผู้กระทำ มีส่วนร่วมและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย) ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่จะช่วยให้ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันในรูปองค์กรชุมชน และสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความ เข้มแข็ง ทั้งโครงสร้างและการดำเนินงานโดยอาศัยเงื่อนไขการเพิ่มศักยภาพด้วยระบบข้อมูล ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญ ของข้อมูล เพราะจะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและทำการพัฒนาต่อไปได้ ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนให้ชาวบ้าน ทำวิจัยเป็น โดยการสร้างทีมวิจัยท้องถิ่นขึ้นมา

แนวคิดพื้นฐานของ PAR ก็คือ ชาวบ้านเป็นผู้อยู่กับปัญหา อยู่กับข้อมูล อยู่กับความจริง เป็นผู้รู้ดีเท่ากับหรือมากกว่านักวิจัย ดังนั้นการปฏิบัติการใดๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตปัญหาการวิจัยจึงต้องเริ่มจากชาวบ้าน ไม่ใช่จากสมมติฐานของ นักวิจัยหรือนักพัฒนาฝ่ายเดียว เป็นการวิจัยที่มีการเรียนรู้ผสมผสานระหว่างทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของนักพัฒนามากับความต้องการ และความรอบรู้ของชาวบ้าน

ทั้งนี้หลักของการมีส่วนร่วม ในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม และต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง วางระบบไว้ให้ดูเหมือนว่าได้จัดกระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วเท่านั้น ถ้าการตัดสินใจที่เกิดจากการมีส่วนร่วมมีความสมเหตุสมผลและชอบธรรมก็ต้องนำไปปฏิบัติ แต่ถ้าผู้มีส่วนเห็นว่าการตัดสินใจนั้นไม่เหมาะสม ขัดกับการตัดสินใจของการมีส่วนร่วม ก็จะต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรมที่จะเลือกตัดสินใจเช่นนั้น โดยที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้ ซึ่งครอบครัวก็มีความสำคัญในการสืบสานภูมิปัญญาของผู้สูงอายุจึงควรมีการศึกษาเรื่อง**การจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** เพราะครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุด เป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมือใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุด และยังไม่เคยปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนจะต้องอยู่ในสถาบันนี้ เนื่องจากเป็นสถาบันแรกที่สามารถหล่อหลอมและพัฒนาบุคคลต่างๆในครอบครัวให้เป็นบุคคลอันพึงประสงค์ของสังคมซึ่งเราจะต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดเติบโตในครอบครัว มีหน้าที่สร้างสรรค์สมาชิก เพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล อบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม ให้ความรักละความอบอุ่น กำหนดสถานภาพ เช่นหญิงชายแต่งงานกันและให้กำเนิดบุตรโดยบุตรจะถูกกำหนดขึ้นโดยกำเนิด เช่น เพศ ศาสนา เชื้อชาติ สัญชาติ ปกป้องคุ้มครองหรือเลี้ยงดูผู้เยาว์ หน้าที่ทางเศรษฐกิจ หน้าที่ทางการศึกษา หน้าที่ทางศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

มีขั้นตอนการดำเนินการทำวิจัย ดังนี้ ศึกษาภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จัดกิจกรรมขั้นตอนต่าง ๆ ศึกษาชุมชนกลุ่มเป้าหมายและสนทนากับผู้นำชุมชน ลงพื้นที่สำรวจสภาพที่แท้จริง และ

ดำเนินการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประชาคม และสำรวจข้อมูล พร้อมทั้งค้นคว้าเอกสารเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาปัญหาและศักยภาพของชุมชน การถอดองค์ความรู้ ชุมชนในท้องถิ่น ทุกภาคส่วนและคณะผู้วิจัยร่วมถอดบทเรียนภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแก่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกและประชาคม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ และมีการบูรณาการการเรียนการสอนในรายวิชาการศึกษาทั่วไป วิชาเทคโนโลยีตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และเมื่อนักศึกษาได้รับองค์ความรู้จากผู้สูงอายุแล้วจึงนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปบริการวิชาการในการจัดแสดงนิทรรศการ เรื่องภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆ โดยเน้นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวปฏิบัติโดยการถอดบทเรียนจากผู้สูงอายุ และเพิ่มองค์ความรู้ด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่าง ๆ มีจุดมุ่งหมายให้กลุ่มเป้าหมายมีองค์ความรู้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประชากรที่เก็บข้อมูลเป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในตำบลนาจ้ว อำเภอมืองเพชรบูรณ์ มีวิธีการจัดกิจกรรมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมในการวิจัย และให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเทคนิคการศึกษาจะประกอบด้วย การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning and Appraisal : PLA) และ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) จากการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders Workshop) และการประเมินชุมชนอย่างเร่งด่วน (RRA: Rapid Rural Appraisal) โดยการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การสังเกตการณ์โดยตรง การเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน โดยใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลของความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น และภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น และศึกษาพื้นฐานครอบครัว ศึกษาปัญหา และสิ่งที่สนับสนุน ในการดำเนินชีวิตครอบครัว และศึกษาพื้นที่สีเขียวที่มีอยู่ในพื้นที่ที่ต้องการศึกษา เรื่องการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ เช่น ไม้ไผ่ ป่าชุมชนในพื้นที่ โดยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน โดยกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ชาวบ้าน ผู้สูงอายุในชุมชนตำบลนาจ้วและชมรมผู้สูงอายุบ้านนาจ้ว ตำบลนาจ้ว อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ตลอดจนผู้นำในท้องถิ่นอาทิผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ผู้เฒ่าผู้แก่ พัฒนาชุมชนตำบลและจังหวัด ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ปราชญ์ชาวบ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลนาจ้ว

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้จะใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) โดยเทคนิคการศึกษาจะประกอบด้วย และ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) จากการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders Workshop) โดยมีรูปแบบวิธีการดำเนินการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แก่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก และการทำประชาคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประเมินชุมชนอย่างเร่งด่วน

ผลการวิจัย

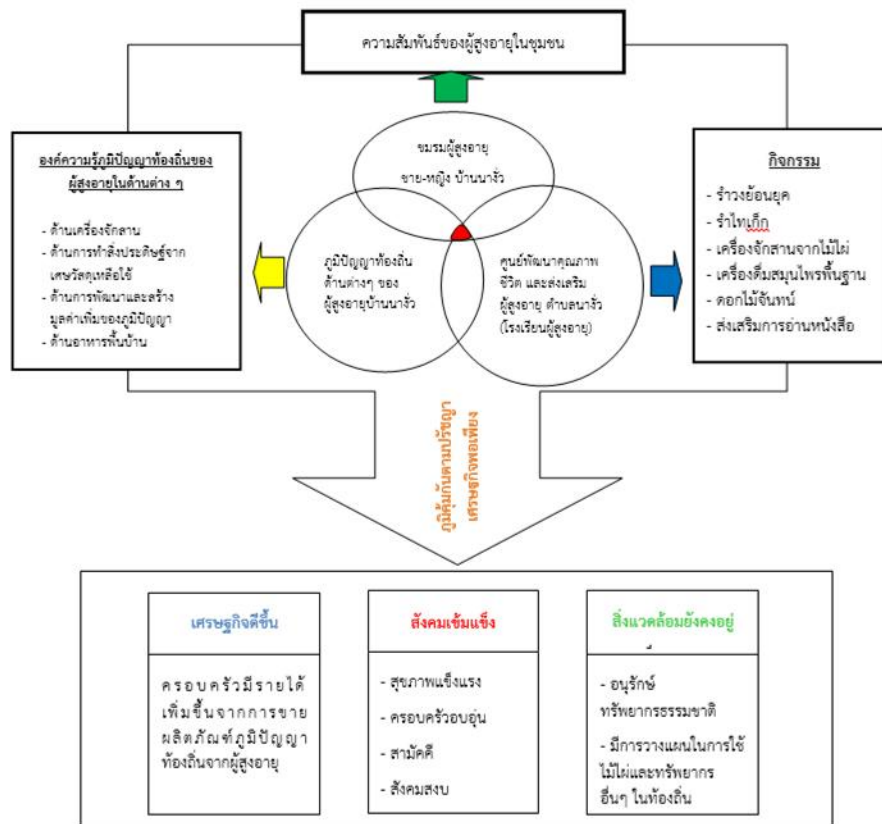
ชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ 80 มีการทำนาปี ข้าวโพดอาหารสัตว์ ยาสูบ หอมแดง กระเทียม พริกชี้หนู ผักสวนครัวต่างๆ มะขามหวาน กล้วยน้ำหว่า ขนุน มะม่วงน้ำดอกไม้และเลียงสัตว์ โดยชุมชนได้มีการน้อมนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันด้านการเกษตร เช่น และมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่สมัยรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย มาปรับปรุงดินหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวและข้าวโพดอาหารสัตว์แล้วโดยจะมีการปล่อยน้ำเข้านาข้าวหรือแปลงข้าวโพดอาหารสัตว์ที่เก็บเกี่ยวแล้วยังคงเหลือต่อชั่งอยู่ จะทำการปล่อยน้ำเข้าอยู่ในแปลงประมาณ 1 - 2 สัปดาห์ และปล่อยให้เกิดการเน่าเปื่อยผุพังแล้วจึงทำการไถกลบตอซึ่งดังกล่าวให้เป็นปุ๋ยในการปรับปรุงดินต่อไปโดยมีประโยชน์ช่วยให้ดินโปร่ง ร่วนซุย ปรับปรุงสมบัติทางชีวภาพของดินและเพิ่มแร่ธาตุอาหาร ในแปลงมะขามหวานมีการใช้ภูมิปัญญาอย่างง่ายได้แก่การทำสาว เป็นการปรับแต่งกิ่งของต้นมะขามหวานออกเพื่อในหน้าแล้งหลังการเก็บเกี่ยว มีการทำน้ำหมักสมุนไพรพื้นบ้าน โดยในชุมชนมีการนำพืชผักสวนครัวภายในรั้วบ้านนำมาหมักเพื่อใช้ในการทำการเกษตรปลูกผักผลไม้ในครัวเรือนซึ่งตัวอย่างของชนิดของพืชที่ใช้เป็นส่วนผสมขึ้นอยู่กับฤดูกาลของผลผลิตนั้น เช่น ตะไคร้หอม ลูกมะกูด มะละกอสุก ดอกดาวเรือง เพ็ญฟ้า ขมิ้นชัน หน่อไม้ฝรั่ง ใบสะเดา บอระเพ็ด เหล้าขาว หัวน้ำส้มสายชู หมักรวมกัน สมุนไพรท้องถิ่นประมาณ 3 ส่วน น้ำเปล่า 3 ส่วน และน้ำตาล ประมาณ 1 ส่วน หมักทิ้งไว้ประมาณ 1 เดือนขึ้นไป แล้วสามารถเริ่มใช้ได้และสามารถ เติมเชื้อด้วยน้ำตาลซึ่งจะสามารถทำให้น้ำหมักสมุนไพรดังกล่าวใช้ได้ต่อไป มีการปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยคอกจากสัตว์ และใช้พืชตระกูลถั่วเป็นปุ๋ยพืชสด

ชุมชนมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่และมีการน้อมนำแนวทางของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในเรื่องของความพอประมาณไม่มีความฟุ้งเฟ้อในการซื้อของเล่นยุคใหม่มาให้บุตรหลานได้เล่น แต่มีการนำของเล่นสมัยโบราณ ได้แก่ กบไม้ไผ่ กังหันลมดอกยาง ปลาตะเพียนสาน และพบว่าผู้สูงอายุมีภูมิปัญญาด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น ได้แก่ การทำดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพด การทำกระเปาะใส่เหรียญ จากเศษผ้า ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น ได้แก่ ขนมหั้วช้าง ขนมห้วน ข้าวเหนียวแดง ยาหยวก คั่วผักบั้ง ไล่ยั่ว แกงหน่อไม้ย่านางและมีภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ในการสร้างมูลค่าเพิ่ม ได้แก่ กล่องใส่กระดาษทิชชู แจกันใส่ดอกไม้ ตะกร้าใส่ผลไม้ ไม้ไล่แมลงวัน มีการนำแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน คือหากชุมชนมีการบริโภคอาหารที่มาจากท้องถิ่นและจากธรรมชาติ มีการสืบสานในวัฒนธรรมประเพณีจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นมีภูมิคุ้มกันด้านสุขภาพเพราะอาหารที่มาจากธรรมชาตินำมาบริโภค ไม่มีการใช้สารเคมี หากเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนแล้วสามารถนำไปขายในตลาดท้องถิ่นในชุมชนทำให้เกิดรายได้ให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกว่าการตนเองยังมีความสำคัญและมีคุณค่าอยู่และจะส่งผลให้ผู้สูงอายุมีอายุที่ยืนยาวขึ้น

สรุปได้ว่าผู้สูงอายุในชุมชน มีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในช่วงที่มีประเพณี งานบุญประจำท้องถิ่นให้แก่ลูกหลานโดยมีการนำลูกหลานมาเป็นลูกมือหรือผู้ช่วยในการทำกิจกรรมต่างๆเช่น ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ภูมิปัญญาด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น ตลอดจนการสร้างมูลค่าเพิ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ จนทำให้ได้รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ 1 รูปแบบ

รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คณะผู้วิจัย นักวิชาการและชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพและวิเคราะห์โดยสามารถได้รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยผู้สูงอายุมีส่วนร่วม ของชุมชนผู้สูงอายุนานาแก้ว อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากภาพที่ 1 ชุมชนบ้านนาแก้วมีการรวมตัวของผู้สูงอายุชายและหญิง ซึ่งได้มีหน่วยงานองค์กรบริหารส่วนตำบลนาแก้ว ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สาธารณสุขตำบล พัฒนาชุมชน วัดโพธิ์สว่าง สถานศึกษาในชุมชน (โรงเรียนบ้านนาแก้ว) และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในภาพของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมผู้สูงอายุตำบลนาแก้ว (โรงเรียนผู้สูงอายุ) โดยได้ตั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ เช่น ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสาน ด้านการใช้ประโยชน์เหลือใช้จากเศษวัสดุทางการเกษตร ด้านอาหารท้องถิ่น ของผู้สูงอายุนานาแก้ว มาจัดกิจกรรมขึ้นในทุกๆ เดือน พร้อมทั้งได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวปฏิบัติในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น คือภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้สูงอายุได้ทำให้เกิดรายได้ในครอบครัว ซึ่งถือเป็นภูมิคุ้มกันด้าน “เงินออม” เมื่อครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นส่งผลให้ครอบครัวไม่แตกแยกหรือแยกย้ายกันออกไป

ทำงานนอกพื้นที่ ทำให้พ่อแม่มีเวลาดูแลบุตรหลาน เกิดความอบอุ่นในครอบครัว และความสามัคคี มีสุขภาพแข็งแรง ถือว่าเป็นภูมิคุ้มกันด้าน “สุขภาพ” และในการที่ชุมชนผู้สูงอายุได้รายได้จากภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ก็จะทำให้มีการอนุรักษ์ในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถมีอยู่เพื่อการใช้ทำอยู่ทำกินตลอดไปจนถึงลูกหลาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุของบ้านนาจั่ว ตำบล นาจั่ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่สูญหายและไม่ถูกลืมไปจากสังคม

สรุปและวิจารณ์ผล

ผู้สูงอายุในชุมชนตำบลนาจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ด้านต่างๆตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ 1.ภูมิปัญญาด้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ ได้แก่ ของเล่นเด็กสมัยโบราณ กบไม้ไผ่ กังหันลมดอกยาง และปลาตะเพียนสานไม้ไผ่ ของใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ พัด หวดนึ่งข้าวเหนียว กระติบข้าวเหนียวและกระดัง 2. ภูมิปัญญาด้านการใช้วัสดุเหลือใช้จากท้องถิ่น ได้แก่ การทำดอกไม้จันทน์จากเปลือกข้าวโพด การทำกระเป่าใส่เหรียญ 3. ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น ได้แก่ ขนมหัวช้าง ขนมกวน ข้าวเหนียวแดง ยาหยวก คั่วผักบั้ง ไล่ยุง แกงหน่อไม้ย่านาง ตลอดจนการสร้างมูลค่าเพิ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ได้แก่ กล่องใส่กระดาษทิชชู แจกันใส่ดอกไม้ ตะกร้าใส่ผลไม้ ไม้ไล่แมลงวัน และได้รูปแบบภูมิคุ้มกันในการจัดการครอบครัวตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยมีผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ จำนวน 1 รูปแบบ

สาเหตุของการสูญหายหรือถูกลืมไปของภูมิปัญญาด้านต่างๆของผู้สูงอายุเกิดจากปัจจุบันรายได้จากการเกษตรลดลงเนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงเกิดฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาลทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ของชุมชนตำบลนาจั่วมาจากรายได้ทางการเกษตรส่วนใหญ่ จึงเป็นสาเหตุให้ลูกหลานในชุมชนได้มีการอพยพไปตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานครเพื่อเข้าไปทำงานรับจ้างตามโรงงานหรือสถานที่ต่างๆในเมืองหรือจังหวัดใหญ่เพื่อหารายได้ให้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพในครอบครัว ซึ่งในช่วงเทศกาลต่างๆหรือประเพณีต่างๆในท้องถิ่นไม่ได้จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องสิ่งเรานี้จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการขาดช่วงในการสืบสานภูมิปัญญาด้านต่างๆของผู้สูงอายุ และในปัจจุบันมีการนำเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของเด็กหรือแม้แต่อาหารที่สำเร็จรูปตามร้านสะดวกซื้อต่างๆตลอดจนเกิดการนำเข้าอาหารหรืออุปกรณ์ต่างๆที่ทันสมัยจากต่างประเทศ

ผู้สูงอายุในชุมชนมีความต้องการให้หน่วยงานภาคต่างๆโดยเฉพาะด้านการศึกษาได้พาเด็กนักเรียนหรือที่อยู่ภายในท้องถิ่นเองหรือต่างชุมชนมาร่วมกิจกรรมหรือสามารถนำไปบรรจุอยู่ในการเรียนการสอนให้เด็กและเยาวชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและได้รับรู้ว่ามีภูมิปัญญาของผู้สูงอายุด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตให้ได้เรียนรู้ และผู้สูงอายุในชุมชนมีความต้องการให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ควรมีการนำผู้สูงอายุที่รวมตัวกันไปศึกษาดูงานหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นเพื่อให้เกิดวิสัยทัศน์ใหม่ๆ และนำสิ่งที่ได้รับมาปรับใช้หรือประยุกต์ให้เข้ากับชุมชนของตนเองต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย เรื่องสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ถูกลืม : บ้านนาจั่ว จังหวัดเพชรบูรณ์ เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเพราะได้รับความอนุเคราะห์และความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรต่างๆเช่น ชุมชนบ้านนาจั่ว ชมรมผู้สูงอายุบ้านนาจั่ว วัดโพธิ์สว่าง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดเพชรบูรณ์ พัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ สาธารณสุขจังหวัด

เพชรบูรณ์ องค์การบริหารส่วนตำบลนาจั่ว รวมถึงบุคคลในท้องถิ่นจากหลายๆชุมชนและทุกภาคส่วน คณะผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนทุกท่านที่ช่วยอำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลและขอขอบคุณพระครูโอภาสพัชรกิจ คุณลุงสะอาด กิ่งคำ และคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุบ้านนาจั่วทุกท่านที่อำนวยความสะดวกและให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในการให้ข้อมูลด้านต่างๆ รวมถึงการจัดประชุมและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะเทคโนโลยีการเกษตรทุกท่านที่ช่วยประสานงานและอนุเคราะห์ในเรื่องเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจนทำให้โครงการวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอขอบพระคุณ บิดา มารดา และทุกๆท่านที่ไม่ได้กล่าวถึงที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัยให้สำเร็จ สมบูรณ์และบรรลุวัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรองจิต เกษจินดา. 2547. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการอนุรักษ์ดินและน้ำศูนย์ภูฟ้าพัฒนา
อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ ฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกษม จันทรแก้ว. 2553. เอกสารประกอบการอบรมการตามรอยเบื้องพระยุคลบาท รุ่นที่ 6 . สำนักงาน
คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.
- ปัทมา ทิพรส. 2546. ภูมิปัญญานิเวศท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการต้นน้ำของชุมชน บ้าน
ธนิศคำ เทียงตำบลริมสีม่วง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบูรณ์. ส่วนจัดการทรัพยากรต้นน้ำ
สำนักอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช.
- พรทิพย์ ตั้งคณาภิบาลชัย. 2541. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา
โครงการป่าชุมชนบ้านน้ำหยา อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล. กรุงเทพฯ ฯ:วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มาริสสา โกเศสโยธิน. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิธีเกษตรธรรมชาติและ
การจัดการธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านบริเวณโครงการทับทิมสยาม 02.
กรุงเทพฯ ฯ : กรมวิชาการ, 2542.
- ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย . 2550. ม.ป.ป.
- สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย.2524. **ครอบครัวสัมพันธ์**. กรุงเทพฯ: สมาคมคหเศรษฐศาสตร์
แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุพัตรา สุภาพ. 2537. **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม : ครอบครัว : ประเพณี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนา
พานิช จำกัด.
- สุภาพร บางใบ. 2549. การยึดอายุขิงสดโดยใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพรและสารส้ม. เพชรบูรณ์:
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- สุภาพร บางใบ. 2550. การศึกษาความต้องการและการใช้เทคโนโลยีในการผลิตผักแบบเกษตรพอเพียงตำบลห้วย
สะแก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

- สุภาพร บางใบ. 2551. การทำการเกษตรแบบพอเพียงภายใต้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่ยั่งยืนสู่ชุมชนท้องถิ่นของเกษตรกรใน จังหวัดเพชรบูรณ์ : กรณีศึกษา ตำบลนายม อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- แสงสุรีย์ ทัศนพูนชัย. (2547, ตุลาคม). การจัดภัยร้ายของครอบครัวและสังคม. ควอตลิโต้ออฟไลฟ์. 84. หน้า 11: 126.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 . (พ.ศ. 2555-2559).แหล่งที่มา: <http://www.odd.go.th/http://www.odd.go.th/Thai-html/05022007/PDF/PDF01/008.pdf>, 12 ตุลาคม 2554.
- สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2554. คุณภาพชีวิตของคนไทย ปี 2554.สำนักพิมพ์ทิพย์เนตรการพิมพ์.
- อภิศักดิ์ ไฟทาคำ. 2539. หลักการพัฒนาชุมชน.ภาควิชาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.